

MIGRACIONI PROCESI KAO FAKTOR PROMENE STAROSNE STRUKTURE STANOVNIŠTVA RASINSKE OBLASTI

Nemanja Josifov¹

Apstrakt: Migracije stanovništva predstavljaju permanentan proces. Razlikuju se u odnosu na vremenski period u kojem se odvijaju, prostorni domet i motive koji do njih dovode (migracije mogu biti prisilne usled rata i prirodnih nepogoda ili dobrovoljne u potrazi za boljim uslovima života). Negativni trendovi odseljavanja stanovništva iz određene oblasti ogledaju se kroz smanjenje broja stanovnika, povećanje prosečne starosti i promenu ekonomske strukture stanovništva. Rad analizira uticaj mehaničke komponente kretanja stanovništva na promene starosne strukture stanovništva opština Rasinske oblasti: Kruševac, Aleksandrovac, Brus, Varvarin, Trstenik i Čičevac. Na osnovu statističkih podataka izdvojena su emigraciono najugroženija područja Rasinske oblasti. Osnovni cilj rada jeste da se ukaže na veliki problem emigracije, ne samo jer dolazi do pada broja stanovnika, već i zbog odseljavanja pretežno mladog i radno sposobnog stanovništva. Takođe, razmatrane su posledice migracionih trendova Rasinske oblasti ukoliko se ne preduzmu određene mere populacione politike za ublažavanje pomenutih procesa.

Ključne reči: migracije, emigracija, Rasinska oblast, starosna struktura stanovništva

MIGRATION PROCESSES AS A FACTOR OF CHANGE IN THE AGE STRUCTURE OF THE RASINA REGION POPULATION

Abstract: Population migration is a permanent process. They differ concerning the period in which they take place, the spatial range, and the motives that lead to them (migration can be forced due to war and natural disasters or voluntary in search of better living conditions). Negative trends of emigration from a certain area are reflected in the decrease in the number of inhabitants, increase in the average age, and change in the economic structure of the population. The paper analyzes the influence of the mechanical component of population movement on changes in the age structure of the population of the municipalities of Rasina region: Kruševac, Aleksandrovac, Brus, Varvarin, Trstenik, and Čičevac. Based on statistical data, the most emigrant endangered areas of the Rasina region have been singled out. The main goal of the paper is to point out the great problem of emigration, not only because of the decline in the number of inhabitants but also because of the emigration of the mostly young and working-age population. Also, the consequences of migration trends in the Rasina region are discussed if certain measures of population policy are not taken to mitigate the mentioned processes.

Keywords: migration, emigration, Rasina region, the age structure of the population

¹ Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, 11000 Beograd, Srbija,
e-mail: necajosifov98@gmail.com

UVOD

Migracioni procesi su svakodnevne pojave u ljudskom društvu, te sa tog stanovništva mogu imati pozitivne i negativne ishode. Učešćem u migracijama čovek teži da zadovolji iskonsku potrebu za poboljšanjem uslova života i rada, pa se na taj način ispoljavaju pozitivne osobine migracionih procesa. Sa druge strane, negativni efekti migracija ogledaju se u masovnim, nasilnim i neželjenim migracijama (Lukić, 2018). Ovakvim kretanjima stanovništva se umnogome menjaju njegove biološke i društveno-ekonomske strukture. Naročito su ugrožena područja iz kojih se stanovništvo intenzivno iseljava. Ti prostori suočavaju se sa promenom starosne strukture stanovništva, odnosno javlja se problem demografskog starenja, zbog česte migracije zrelog, radno sposobnog stanovništva što dalje implicira i nepovoljnu ekonomsku strukturu stanovništva (Kupiszewski, Kupiszewska, & Nikitović, 2012). Treba istaći da su posle Drugog svetskog rata gradska naselja Srbije doživela intenzivan demografski rast. Industrijalizacija praćena migracijama selo-grad bila je glavni uzrok povećanja broja stanovnika, što se manifestovalo intenzivnom prostornom transformacijom gradskih naselja (Golić & Joksimović, 2018). Posle 20. veka koji je odlikovao rast stanovništva, naselja i proizvodnje na svim prostorima u Srbiji, javlja se period koga odlikuju suprotni procesi (Joksimović & Golić, 2017). Najveći deo ruralnog prostora Srbije karakteriše privredna nerazvijenost, depopulacija i saobraćajna izolovanost (Gajić & Vujadinović, 2020). Kao jedan od najbitnijih socio-ekonomskih pokazatelja stepena razvijenosti uzima se demografski potencijal, koji se s razlogom determiniše kao pokretač sveukupnog privrednog razvoja svake države (Gatarić & Lutovac, 2020). U poslednjoj deceniji spoljne migracije, a pre svega emigracija stanovništva iz zemalja regiona, pa i Srbije, sve više uzimaju maha (Vasić, 2020). Sadašnje demografsko stanje u najvećoj meri je posledica dugogodišnjih ekonomskih, socijalnih i kulturnih promena u državi kao celini, koje su dovele do pogoršanja životnog standarda, neizvesne budućnosti i ugrožene egzistencije stanovništva (Stričević et al., 2016). Zbog toga, cilj rada je da se predoči i ukaže na demografske probleme Rasinske oblasti sa akcentom na promenu starosne strukture stanovništva koja se javlja kao posledica intenzivnih migracionih procesa. Uz to, potrebno je i predložiti konkretna rešenja za pomenute probleme i ukazati na perspektive daljeg demografskog i ekonomskog razvoja opština Rasinske oblasti.

TERITORIJA ISTRAŽIVANJA I METODOLOGIJA

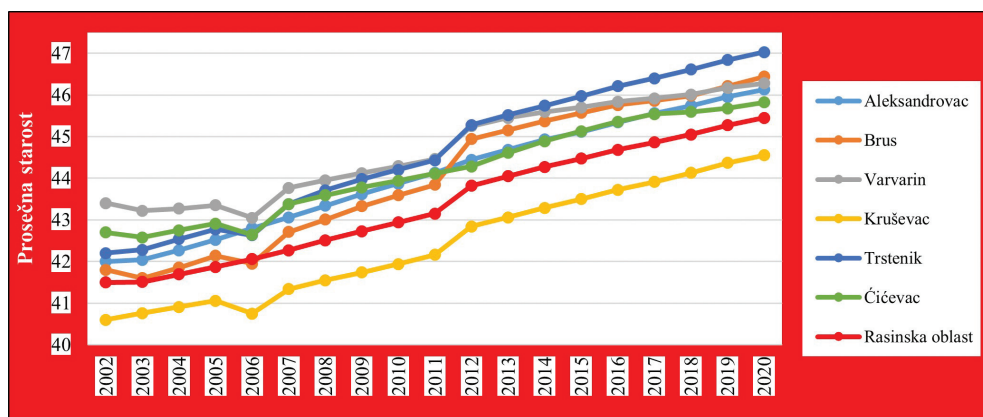
Teritorija istraživanja je ograničena na opštine koje se nalaze u sastavu Rasinske oblasti: Aleksandrovac, Brus, Varvarin, Kruševac, Trstenik i Čičevac. Površina Rasinske oblasti iznosi 2.668 km². Najveća po površini je opština Kruševac (854 km²), dok je najmanja opština Čičevac (124 km²). Rasinska oblast se nalazi u centralnom delu Srbije i graniči se sa Pomoravskom, Nišavskom, Topličkom, Kosovsko-mitrovačkom i Raškom oblasti. Regija Rasina je demografski ugroženo područje, sa negativnim prirodnim priraštajem, pa samim tim nije moguće ostvariti balans između obima i strukture populacije, obrazovnog nivoa i vitalnosti (Rajković, 2020). Polazna hipoteza ovog rada je da negativan migracioni bilans ima značajnu ulogu na promene starosne strukture stanovništva Rasinske oblasti. Ova hipoteza je raščlanjena na više podhipoteza proisteklih iz te glavne:

- U kretanju stanovništva učestvuje pretežno mlađe stanovništvo
- Najmobilnije stanovništvo se nalazi u kategoriji do 45 godina, dok stanovništvo starije od 55 godina manje učestvuje u migracijama
- Prosečna starost odseljenog stanovništva je manja u odnosu na prosečnu starost doseljenog stanovništva, pa je to jedan od razloga starenja stanovništva

U radu će biti analizirana prosečna starost stanovništva Rasinske oblasti za period od popisa iz 2002. godine do 2020. godine. Podaci će biti formirani za svaku opštinu pojedinačno na osnovu podataka iz publikacija Opštine i regionu u Republici Srbiji kao i godišnjih publikacija Demografska statistika za period od 2002. do 2020. godine.

PROSEČNA STAROST STANOVNIŠTVA RASINSKE OBLASTI

Prosečna starost stanovništva Rasinske oblasti povećava se na godišnjem nivou. Ona se povećala sa 41,5 godina u u 2002. godini na 45,45 godina u 2020. godini. Kruševac je jedina opština ove oblasti gde je prosečna starost ispod nivoa prosečne starosti Rasinske oblasti (44,55 godina u 2020. godini). Ovaj grad ima značajnu ulogu na kreiranje prosečne starosti čitave oblasti, imajući u vidu da je to populaciono najveće naselje Rasinske oblasti. Najveći rast prosečne starosti u toku posmatranog perioda je zabeležen na teritoriji opštine Trstenik, gde je prosečna starost stanovništva povećana za čak 4,83 godine. Sa prosečnom starošću stanovništva od 47,03 godine u 2020. godini, to je opština sa najstarijim stanovništvom Rasinske oblasti. Veliki rast prosečne starosti stanovništva identifikovan je u opštini Brus, gde je ona povećana za 4,64 godine, kao i u opštini Aleksandrovac gde je prosečna starost stanovništva povećana za 4,13 godine.

Grafikon br. 1: Prosečna starost stanovništva u opštinama Rasinske oblasti

Izvor: Republički zavod za statistiku

MIGRACIONI BILANS

Teritorija Rasinske oblasti je u periodu od 2002. do 2020. godine usled migracionog salda ostala bez 10.924 stanovnika. Najizraženiji pad broja stanovnika usled odseljavanja je zabeležen u opštinama Trstenik i Kruševac. Kruševac je jedina opština u kojoj je veći broj stanovništva odseljen nakon poslednjeg popisa. U međupopisnom periodu 2002-2011. godine Kruševac je kao rezultat odseljavanja izgubio 305 stanovnika, dok se nakon poslednjeg popisa zaključno sa 2020. godinom, ta brojka popela na deficit od 2.324 stanovnika. Taj

Migracioni procesi kao faktor promene starosne strukture stanovništva Rasinske oblasti

podatak zabrinjava s obzirom da se vodeći grad i centar Rasinske oblasti nakon poslednjeg popisa suočava sa padom broja stanovnika. Naročito brine migracioni saldo za opštinu Brus koja je usled migracija od 2002. do 2020. godine izgubila 1.738 stanovnika, a ova opština je prema popisu iz 2011. godine brojala 16.317 stanovnika. Sa druge strane, opština Varvarin je migracionim procesima u proučavanom periodu ostala bez 478 stanovnika, a prema podacima popisa iz 2011. godine brojala je 17.966 žitelja. Migracioni bilans za period 2002-2011. je skoro identičan kao i za razdoblje od 2012. do 2020. godine sa razlikom u tome što je u prvom periodu (2002-2011) mnogo više stanovnika učestvovalo u migracijama nego u drugom (2012-2020). U periodu 2002-2011. godine u migracionim kretanjima je učestvovalo ukupno 83.287 stanovnika, dok je u periodu nakon popisa (2012-2020. godine) učestvovalo 55.821 stanovnika. Smanjenje broja mobilnog stanovništva je posledica povećanja prosečne starosti stanovništva, kako na nivou Rasinske oblasti, tako i na regionalnom i nacionalnom nivou.

Tabela br. 1: Migracioni bilans u Rasinskoj oblasti

Opština	Imigracija		Emigracija		Migracioni bilans		
	2002-2011	2012-2020	2002-2011	2012-2020	2002-2011	2012-2020	2002-2020
Aleksandrovac	3.908	2.141	5.013	2.942	-1.105	-801	-1.906
Brus	2.584	1.784	3.704	2.402	-1.120	-618	-1.738
Varvarin	2.316	1.752	2.607	1.939	-291	-187	-478
Kruševac	22.672	12.693	22.977	15.017	-305	-2.324	-2.629
Trstenik	5.953	5.932	8.155	7.371	-2.202	-1.439	-3.641
Čičevac	1.540	817	1.858	1.031	-318	-214	-532
Ukupno	38.973	25.119	44.314	30.702	-5.341	-5.583	-10.924

Izvor: Republički zavod za statistiku

STAROSNA STRUKTURA DOSELJENOG I OSELJENOG STANOVNIŠTVA RASINSKE OBLASTI

U starosnoj strukturi stanovništva koje učestvuje u migracijama na području Rasinske oblasti dominiraju one starosne dobi između 25-34 godine kada su u pitanju obe kategorije stanovništva, odnosno doseljeno i odseljeno stanovništvo. Ovaj starosni kontingent stanovništva spada u zrelo, odnosno radno sposobno stanovništvo koje se seli u potrazi za poslom i boljim životnim uslovima. Oni su najaktivnije migratorno stanovništvo. Primetno je da se mnogo više stanovnika iseljava nego doseljava na područje Rasinske oblasti. Nešto manje u migracijama učestvuje stanovništvo životne dobi između 15 i 24 godine, a zatim slede oni starosti 35-44 godine. Primećuje se i da se u razdoblju od 2005. do 2012. godine odselilo za 2.587 stanovnika starosti od 25 do 34 godine više nego u periodu od 2013. do 2020. godine za isti starosni kontingent stanovništva. U strukturi migrantskog stanovništva najmanji udeo čine najmlađe (0-14 godina) i staro stanovništvo (65 i više godina). Prosečna starost odseljenih i doseljenih lica za teritoriju Rasinske oblasti je 2020. godine bila identična i iznosila je 33,4 godine. Najmanja prosečna starost doseljenog stanovništva zabeležena je 2019. godine za teritoriju opštine Čičevac (27,2 godine), dok je najveća prosečna starost doseljenog stanovništva uočena na području opštine Trstenik (42,8 godina). Najmanja prosečna starost odseljenog stanovništva Rasinske oblasti registrovana je 2015. godine u

opštini Čičevac (29,3 godine), a najveća prosečna starost odseljenog stanovništva 2017. godine bila je na teritoriji opštine Trstenik i iznosila je 40,5 godina.

Tabela br. 2: Starosna struktura doseljenog i odseljenog stanovništva Rasinske oblasti

Dospeljeno stanovništvo									
Period	0-4	5-9	10-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 i više
2005-2012	1.323	989	877	7.064	8.222	4.082	2.737	1.906	1.726
2013-2020	1.199	1.019	805	3.890	5.931	3.567	2.106	1.787	1.649
Ukupno	2.522	2.008	1.682	10.954	14.153	7.649	4.843	3.693	3.375
Odseljeno stanovništvo									
Period	0-4	5-9	10-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 i više
2005-2012	1.387	1.033	849	8.512	11.122	4.355	3.076	1.975	1.714
2013-2020	1.185	1.045	859	5.073	8.535	3.944	2.361	2.056	1.901
Ukupno	2.572	2.078	1.708	13.585	19.657	8.299	5.437	4.031	3.615

Izvor: Republički zavod za statistiku

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Starosna struktura predstavlja fiziološku osnovu za budući reproduktivni i radni potencijal ovog prostora, jer od nje zavisi prirodni priraštaj, veličina radnog kontingenta, kontingent stanovništva za školovanje... (Stričević et al., 2016). Depopulacija i starenje stanovništva evropskih ruralnih područja dovode do nestanka pružanja osnovnih usluga supermarketa i kućnih proizvoda (Lozano Murciego et al., 2020). Najviše pogođeni demografskim smanjenjem su oni regioni sa istaknutom socio-ekonomskom i geografskom marginalizacijom, koja obično odražava opštu političku i infrastrukturnu fragilnost (Battino & Lampreu, 2019). Ruralna kriza se pogoršava kada smanjenje broja stanovnika sela rezultira degradacijom uslužnog sektora ruralnih područja, što podstiče novi talas odliva stanovništva (Tianming, Ivolda & Erokhin, 2018). Prema rezultatima ispitivanja profila potencijalnog migranta u Srbiji (u gradovima Leskovac, Užice, Zaječar i Zrenjanin) 42,3% ispitanika razmišlja o preseljenju a najznačajniji razlozi su u ekonomskoj sferi: loša ekonomska situacija, bolje plaćen posao i nemogućnost pronalaženja posla, kao i problemi u funkcionisanju državnog aparata (Šantić, 2019). Problem emigracije stanovništva će se u budućnosti reflektovati na smanjenje prirodnog priraštaja i starenje stanovništva, koji će produbiti demografske probleme i na teritoriji Rasinske oblasti s obzirom na navedene trendove starenja i migracionih kretanja.

Rezultati istraživanja pokazuju da je Rasinska oblast migraciono veoma aktivno područje. U prve dve decenije 21. veka ovaj prostor je usled negativnog migracionog salda ostao bez deset hiljada stanovnika. Negativan migracioni bilans karakterističan je za sve opštine ove oblasti, a najizraženiji je u opštini Trstenik. U migracionim kretanjima pretežno učestvuje zrelo, radno aktivno stanovništvo, starosne dobi između 25. i 34. godine života, dok je najmanji udeo najmlađeg i starog stanovništva. Prosečna starost doseljenog i odseljenog stanovništva ne beleži velike fluktuacije, a u 2020. godini ona je iznosila 33,4 godine kako za doseljeno, tako i za odseljeno stanovništvo. Ukoliko se navedeni procesi nastave u budućnosti, Rasinska oblast će uprkos svom povoljnom geografskom položaju, postati

depopulacioni prostor sa starim stanovništvom, a samim tim će se smanjiti broj stanovnika koji je u reproduktivnoj životnoj dobi. Doći će i do promene društveno-ekonomske strukture stanovništva, odnosno do smanjenja kontingenta radno sposobnog stanovništva i nedostatka radne snage, što će imati dalekosežne negativne ekonomske posledice. Kako bi se pomenuti demografski procesi ublažili potrebno je doneti niz mera iz oblasti socijalne i populacione politike i dosledno ih sprovoditi u cilju smanjenja procesa starenja stanovništva, zatim, bitno je podsticati razvoj privrede, otvaranje novih radnih mesta, davanje subvencija za zapošljavanje da bi se sprečilo odseljavanje stanovništva koje odlazi iz ekonomskih razloga, u potrazi za poslom. Treba sprovesti dalja istraživanja koja se tiču promene ekonomske strukture stanovništva usled migracija, promene u načinu korišćenja zemljišta koje nastaju kao rezultat pomenutih procesa i mnoga druga kako bi se potpunije sagledali, analizirali i razumeli migracioni procesi na teritoriji Rasinske oblasti.

LITERATURA

- Battino, S., & Lampreu, S. (2019). The role of the sharing economy for a sustainable and innovative development of rural areas: A case study in Sardinia (Italy). *Sustainability*, 11(11), 3004.
- Gajić, M., Vujadinović, S. (2020). Ruralni turizam kao faktor lokalnog razvoja. U: Đorđević, A., Filipović, D., Marić, M. (ur.): Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja. Asocijacija prostornih planera Srbije: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet. 41-48.
- Gatarić, D., Lutovac, M. (2020). Ključni razvojni problemi izrazito nerazvijenih jedinica lokalne samouprave u Republici Srpskoj (BIH). U: Đorđević, A., Filipović, D., Marić, M. (ur.): Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja. Asocijacija prostornih planera Srbije: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet. 133-139.
- Golić, R., Joksimović, M. (2018). Prostorni razvoj Malog Zvornika – stanje i perspektive. U: Filipović, D., Šantić, D., Marić, M. (ur.): Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja. Asocijacija prostornih planera Srbije: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet. 351-358.
- Joksimović, M., Golić, R. (2017). Indikatori za određivanje napuštenih regija u Srbiji. U: Filipović, D., Šećerov, V., Dragičević, S., Radosavljević, Z. (ur.): Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine. Asocijacija prostornih planera Srbije: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet. 135-143.
- Lukić, G. (2018). Savremene migracije i interkulturalizam u obrazovanju. U: Lutovac, Z., Mrđa, S. (ured.) (2018). Savremene migracije i društveni razvoj: interdisciplinarna perspektiva (str. 37-47). Beograd: Srpsko sociološko društvo.
- Lozano Murciego, Á., Jiménez-Bravo, D. M., Pato Martínez, D., Valera Román, A., & Luis Lazo, G. (2020). Voice assistant and route optimization system for logistics companies in depopulated rural areas. *Sustainability*, 12(13), 5377.
- Kupiszewski, M., Kupiszewska, D., & Nikitović, V. (2012). The impact of demographic and migration flows on Serbia. *Belgrade: International Organization for Migration*.
- Rajković, Lj. (2020). Turizam kao važan faktor lokalnog razvoja Rasinske oblasti. U: Đorđević, A., Filipović, D., Marić, M. (ur.): Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja. Asocijacija prostornih planera Srbije: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet. 249-255.

Republički zavod za statistiku. Demografska statistika 2002-2020. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Republički zavod za statistiku. Opštine i regioni u Republici Srbiji 2011-2020. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Republički zavod za statistiku. Opštine u Republici Srbiji 2002-2010. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Stričević, Lj., Radivojević, A., Golubović, N., Miletić, J., & Milić, J. (2016). Savremene demografske promene na teritoriji Rasinskog okruga. *Glasnik Antropološkog društva Srbije*, 51(63-71). DOI: 10.5937/gads51-12190

Šantić, D. (2019). Istraživanje stavova i namera stanovništva o preseljavanju i utvrđivanje uticaja migracija na demografsko starenje u četiri jedinice lokalne samouprave, u cilju formulisanja preporuka za kreiranje mera populacione politike. *Demografija*, (16), 124-126.

Tianming, G. A. O., Ivolga, A., & Erokhin, V. (2018). Sustainable rural development in northern China: Caught in a vice between poverty, urban attractions, and migration. *Sustainability*, 10(5), 1467.

Vasić, P. (2020). Relevantnost demografskih projekcija u prostornim planovima jedinica lokalne samouprave: primer prostornog plana opštine UB. U: Đorđević, A., Filipović, D., Marić, M. (ur.): *Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja*. Asocijacija prostornih planera Srbije: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet. 159-165.